

בית־המדרש העברי.

(*. II)

משחמש אני בשם המסורתי שלנו בית־המדרש לא רק על מנת להורות, כי בתור בסים ליצירה רוחנית ענקית זו צריכים לשמש בתי־התורה ההיסטוריים, כמו שהיו קיימים בירושלים בתקופת הסנהדרין ואחריה-בגבולין, אלא גם כדי להעיר על השינוי היסודי, שיש בין בית־המדרש העברי ובין האוניברסיטה בצורתה האירופית, - שני מושגים, שהתחילו מערכבים אותם יחד בזמן האחרון, כשבאו לבנות בתי־אולפנא עברים מתוקנים בסכיבה זרה ובשפות זרות.

מקובל אצלנו מתקופת ההשכלה ואילך לכנות את בתי־הספר, המשמשים מדור לחכמת היהדות מסוג זה או אחר, בשם בתי־מדרש גבוהים, לשם הוספת נופך על השם ההיסטורי ולשם חקוי לאוניברסיטאות שלהם, ובשם בתי־מדרש לרבנים, לשם המעמט האופי הדתי המצומצם והמטרה השמושית ולשם חקוי לסמינרים התיאולוגיים שלהם. אבל ביסוד הבנה זו מונח משמוש־מושגים וסרוס־מסורת והיא נעשית מסוכנת ביחוד עכשיו, בשעה שאנו נגשים להרים את דגל בית־אולפנא גבוה בארץ־ישראל. בית־המדרש העברי־המקורי, הקלסי שלנו אינו לא אוניברסיטה ולא סמינר ולא צרוף של שניהם, הוא יותר שם פרטי מיוחד לחטיבה מקורית קבועה מאשר שם כללי הולם בתי־אולפנא שונים, - ואותה החטיבה היא מזרחית מפוסית ואין לה שום נקודת מגע עם האוניברסיטה האירופית.

ובשעה שאחדי־העם והרצל חלמו שניהם חלום אחד על מדור מדעי עליון בארץ־ישראל - שונה היה חלומם, הראשון ראה את בית־המדרש העתיק בבנינו ובתקונו והשני - את האוניברסיטה האירופית מיוהדת ומחוקה, - וכשנגשו בזמן האחרון בספרות ובחיים לזוהים ולמעשים נתחור, כי על דבר שתי יצירות נפרדות הכתוב מדבר, אלא עוד מרס נפתמנו הגבולים בין זו לזו. בית־המדרש לסדעי הרוח מהנות־רוחו של אחדי־העם ודיר יוסף קלוזנר לחור, והמכניקים והאוניברסיטה המדיצינית לחור, ויחוסו של הראשון אל האחרונים כיוסם בית־המדרש ההיסטורי אל האוניברסיטה האירופית.

קוי־הפרדה היסודיים בין שני המוסדות - הן קוי הפרדה בין המוצח והמערכ בכלל: המוצח קובע במרכו עולטו את ההסתכלות בחיים הנצחיים ואת

(* ראה חוברת א' צד 3.

השכלול הנפשי, והמערב - את הכבוש התרבותי ואת השכלול הטכני. הראשון עוסק רובו בחיי עולם והשני בחיי שעה, הראשון מבקש לו מטרות מיסריות, וחיי-הארץ משמשים לו בית-חנוך לגבן, והשני - מטרות שמושיות, ומלחמת הכבוש כמבע ובארס הן האמצעים לגבן.

וכמו כן, - בית-המדרש העברי הוא בית-החנוך לחיי-העולם, והאוניברסיטה בית-הלמוד בשביל החיים השמושיים. השני אין לו דין ודברים עם השקפת-עולם כללית ומקיפה, בה בשעה שבית-המדרש שואף קודם כל לקבוע ולבסס את זו על אדניה שהציבה לה המסורת העממית, וכל השקלא-ומטריא, שהיתה מתחוללת בו, כל שאון זרמי הדעות שלא היה פוסק, מלאים עריגה וגעגועים לשלמות ולהרמוניה בין הערכים הדתיים והמסוריים ובין הצרכים החברותיים. האוניברסיטה מכשירה אנטיילנגציה פרופסיונלית, בעלת מקצוע, רופאים, עורכי-דין, מורים, אדריכלים, נותנת להם את קרדומם בידם ושולחת אותם אל שוק-החיים, אל העם, לעשות את מלאכתם; אבל בדרכס זו אין היא נותנת להם אמת-חיים אחת קדושה, נובעת מעמקי לבבות, אשר תהיה נר לרגליהם, וכל אחד מבקש בצאתו את המאור הנפשי לכוונו, בשעה שהחיים החמריים מדכאים את רוחו, והרוב נשאר תועה בדמדומים, ומתלבט על פרשת דרכים. האוניברסיטה, גם זו שהחקירה העיונית בשיטות פילוסופיות ותיאולוגיות מפותחה בקרבה, אינה יוצאת מגדר כלל זה, - כי או שמתחלתה היא קובעת קתדראות לדעות מתנות ומקובלות בשדרות העליונות כחברה ומתעה את הניכיה, או היא נותנת להם את שיטתה היא, השונה ומשונה מן השיטות המקובלות באוניברסיטאות האחרות, כי אין לעמי-המערב אחדות-שמה, בנויה על אחדות דתית, לאומית ותרבותית עמוקה.

בית-המדרש העברי הוא אבר מן החי מתרבותה של היהדות, וכל מי שבונה אותו תחת שמי-המערב ומכניס אל קרבו צילולי שפה זרה, מן ההכרח הוא מסרס את רוחו ומויף את פרצופו. בית-המדרש הוא בית ועד לחניכי-תרבות שמית, שאינם יכולים למצוא קורת רוח בכבושי ארצות ובשכלולים טכניים לבר, אלא שמבקשים הם לקבוע קודם כל את היסודות המוצקים של העולם מתוך ההתגלות האלהית וההסתכלות האנושית, וכפן שאיתם הכחות הנפשיים המנוחים ביסודו הם לאומיים עמוקים, הרי המסקנא ברורה למדי - כי כל המוציא אותו מן הסביבה הלאומית סותר את בנינו.

ולא סביבה לאומית בלבד הוא דורש, אלא גם סביבה לאומית חפשית מרחבי-ערבות ושמי-מזרח שקופים, מרחביה לנפש ההוגה ולעין המסתכלת כי בית-המדרש העברי - וגם בזה הוא שונה מן האוניברסיטה האירופית - אינו בית-כנוס לצעיי-השדרות העליונות כחברה ואין הוא כפוי לצרכי המעמדות השלימים. לפי טבעו הוא מוסד עממי, כי תורת-החיים ניתנת לכל העם; הוא פתוח לפני כל נפש צמאה ולפני כל רוח מתעלה, בתוך כתליו נלששת המסורת העממית, מסורת לדורות, ומתוך זעזועי-השאלות, החקירות והעריגות בא ומתהווה הפתרון לשאלות החיים הנצחיים ונבנה אותן צוק איתן אחד ושלם, והשקפת-העולם הודית שמו. פה אין מורים ותלמידים, כל אחד לומד ומלמד כאחד, והגבולים בין הנשמית הבודדות משמשים בחלל סאונה של השקלא-ומטריא

הנלהבת, ובהגיע זו עד לידי מרום ועזועיה צוללת הנפש אל תהום ההסתכלות וכעין שערי-שמים נפתחים בלבבות והאמת מתגלית ונעשית לאמת-החיים. ומשם היא יוצאת אל החיים, נשואה בפי מורי-עם וקנים ושופטים, לא על מנת לשמש לקרדום לחפור בה אוכל מתוך ההמונים, ולמכר את חייה-העולם בשביל חייה-השעה. כל אחד נהנה מיגיע כפו באחד המקצעות השמושיים, והפצת התורה היא בשבילו סמרת-חיים עליונה, שאין לה שכר בשוק הכספים. מתוך שאון חייה-היום היו אכן המקצעות השמושיים מתכנסים אל בית המדרש ומקבלים שם את הערכתם המוסרית ונקבעים בתיר חלקים אורגניים של השקפת-העולם, אבל לא שם היו מורים אותם; בכלל לא היו עוד אז ידיו עות שגוריות, במובן העברי, נקנות בבתי-ספר, אלא נלמדות על ידי הסתכלות בחיים והתעמקות עצמית בספרים ומסורת היתה להם מדור לדור, אשר לא פה המקום לדבר עליה.

אותם מדעים שמושיים נעשו אחרי כן, כשנתפתחה התרבות ונפרדו סוגי העבודה האנושית, לעולם גדול ומקיף ומסורתי נרחבה, עד כי באו ויצרו להם בתי-ספר לשם למוד עיוני ומעשי, ואותם בתי-ספר נשתכללו ונקבעו לסוגיהם ולמדרגותיהם ועד למצבם הנוכחי הגיעו—ואין ספק, כי לו היתה המדינה העברית קימת בתקופה יותר מאוחרת היתה גם היא קיבעת בתי-אולפנא כאלה, אבל אין גם ספק, כי היא לא היתה ממוגנת את חייה-העולם עם חייה-השעה, והיתה קיבעת את האוניברסיטה והמכניקים, על ידי בית-המדרש ההיסטורי, בתור אחיהם הצעיר.

והמסקנות מזה לתקופתנו אנו?

התפתחות הישוב בארץ-ישראל והצורך לכבוש את הארץ כבוש תרבותי כבר הביאו לידי צורך ליסד בתי-ספר לעבודת-האדמה, לאדריכלות, למלאכת יד ובקרוב יכשירו גם את הצורך באוניברסיטה מדיצינית. — אבל כל זה בנידון הכבוש התרבותי של הארץ.

אבל יש עוד צורך היסטורי יותר גדול ומקיף מזה, המפעפע בעמקי הלבבות והמלופף עוד דמדומים, ושעדיין לא נצברו כחות הנפש, — כי בשבילו דרושים ביחוד כחות נפש ולא כסף בלבד — אשר יוכלו להגשימו. — הוא תחית בית-המדרש העברי, אשר יקים את הריסת השקפת-העולם העברית הגדולה, שנשתעבדה באירופה לתרבויות המעורבנות השולמות בה, ושנקפאה מחוסר זרם מחשבה פורה ורחבה. צעירי-ישראל לאלפים תועים בדמדומי-החיים ואינם מכירים את עמם, כי שלמות רוחו ואחדות השקפת עולמו אבדו בדרך הגלות ונשתקעו בגוילים קפואים וכפנות אפלות.

כשישתחרר רוחם של מעולי-העם מן הגלות שחרור נמור ולארץ ישראל יקים דור של צעירים ספוגי מסורת וחיים כאחד, רק אז יקום ויפרח בירושלים אותו בית-המדרש (בלי הוספות וצרופים), שאליו אנו צמאים וישיב ליהדות את הודה את רחבותה, את אחדותה ושלמותה הרוחנית ויורע אור בלבבות תועים כמאפל הגלות והורה להם את דרכם הגדולה...